

การเคลื่อน (แต่ไม่ข้าม) ของขอบเขตระหว่างมนุษย์กับสัตว์ ในช่วงการระบาดของโควิด-19

พนา กันธา¹

บทคัดย่อ

การปรากฏตัวของสัตว์ป่าในช่วงการล็อกดาวน์เพื่อป้องกันการระบาดของโควิด-19 ถูกนำเสนอในฐานะภาพสะท้อนของการที่สัตว์ได้เคลื่อนข้ามขอบเขตระหว่างมนุษย์กับสัตว์ ขอบเขตระหว่างมนุษย์กับสัตว์ดังกล่าววางอยู่บนภววิทยาแบบธรรมชาตินิยมที่มีมนุษย์เป็นศูนย์กลางของวิธีคิดแบบโลกตะวันตก อย่างไรก็ตามนี้พบว่า การนำเสนอข่าวการปรากฏตัวของสัตว์ป่าในฐานะความตื่นตาตื่นใจ ซึ่งเกิดขึ้นในช่วงการล็อกดาวน์ยังวางอยู่บนวิธีคิดแบบยึดมนุษย์เป็นศูนย์กลางเช่นเดิม โดยเฉพาะการอธิบายผ่านวิธีคิดว่าด้วยการอนุรักษ์ธรรมชาติและสัตว์ป่าแบบวิทยาศาสตร์ที่แข็งทื่อตายตัว ยิ่งไปกว่านั้น แม้ว่าการนำเสนอสัตว์จะมีความพยายามชี้ให้เห็นว่าเป็นการเคลื่อนและข้ามของขอบเขตระหว่างมนุษย์กับสัตว์ แต่บทความนี้กลับพบว่าสัตว์ไม่ได้เคลื่อนและข้ามขอบเขตที่มีอยู่เดิม นั่นคือขอบเขตระหว่างมนุษย์กับสัตว์ที่วางอยู่บนการแยกระหว่างวัฒนธรรมกับธรรมชาติ มุมมองต่อสัตว์ภายใต้ภววิทยาแบบธรรมชาตินิยมที่ปรากฏในช่วงเวลาดังกล่าวเป็นเพียงการเคลื่อนของเส้นแบ่งระหว่างวัฒนธรรมกับธรรมชาติ แต่ไม่ได้นำไปสู่การข้ามของขอบเขต การเคลื่อนแต่ไม่ข้ามดังกล่าวนำไปสู่การตอกย้ำความเข้มข้นของเส้นแบ่งระหว่างมนุษย์กับสัตว์และยังเสริมความคิดที่ว่ามนุษย์มีสถานะเหนือสัตว์ พร้อม ๆ กับที่นำไปสู่การจัดลำดับชั้นให้แก่สัตว์และโลกธรรมชาติด้วย ทั้งนี้ ยิ่งสัตว์ปรากฏตัวในฐานะสิ่งที่เข้าใกล้สภาวะธรรมชาติมากขึ้นเท่าไร ความตื่นตาตื่นใจต่อการปรากฏตัวของสัตว์ที่กระทบต่อ

¹ นักวิจัยอิสระ <Email: mynameispana@gmail.com>

อารมณ์ความรู้สึกของมนุษย์ก็ยิ่งมากขึ้นเท่านั้น สภาวะธรรมชาติของสัตว์ดังกล่าวนี้ เป็นเพียงธรรมชาติที่ถูกสร้างขึ้นในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมของมนุษย์ เท่านั้น

คำสำคัญ: สัตว์ป่า ความตื่นตาตื่นใจ ธรรมชาตินิยม โควิด-19 มนุษย์เป็นศูนย์กลาง

Shifting (but not Crossing) Human and Animal Boundaries in the COVID–19 Era

Pana Kantha²

ABSTRACT

The wildlife's appearance during lockdown to prevent the COVID–19 era is presented as boundary–shifting between humans and animals. The human–animal boundary is based on the Western naturalistic ontology. However, this article found that the spectacular news of the wildlife's appearance during the COVID–19 era are still based on the anthropocentric view, especially through the rigid scientific thinking on conservation of nature and wildlife. Moreover, although the journalists tended to present the appearance of animals as a boundary–shifting between humans and animals, this article found that these representations as such are merely shifting but not crossing the existing boundaries. In addition, such representations intensify the naturalistic boundary between humans and animals and between culture and nature. By presenting the animal appearance under naturalistic ontology, they help strengthening of the dividing–line between humans and animals, and also reinforces the notion that humans have a higher status above animals according to hierarchy of the natural world. The more animals appear closer to the state of nature, the greater the human becomes spectacularly affected by their appearance. This brings about the human construction of the nature which is merely a part of human culture.

Keywords: Wildlife, Spectacle, Naturalism, COVID–19, Anthropocentrism

² Independent Researcher <Email: mynameispana@gmail.com>

บทนำ

การแพร่ระบาดของโคโรนาไวรัสสายพันธุ์ใหม่ 2019 หรือโควิด-19 (COVID-19) เป็นหนึ่งในวิกฤตการณ์ที่สร้างผลกระทบต่อกิจกรรมทางสังคมของมนุษย์อีกครั้ง ในช่วงสองทศวรรษที่ผ่านมาพบการระบาดของโคโรนาไวรัสหลากหลายสายพันธุ์ที่เป็นการระบาดจากสัตว์สู่คน (zoonosis) ซึ่งโควิด-19 ก็เป็นการระบาดในลักษณะเดียวกับไวรัสสายพันธุ์อื่นๆ ตัวอย่างเช่น ปี ค.ศ. 2002 พบการระบาดของโรคซาร์ส (SARS) หรือโรคทางเดินหายใจเฉียบพลันรุนแรง (Severe Acute Respiratory Syndrome) ที่มีการสันนิษฐานว่าผู้ติดเชื้อโคโรนาไวรัสมาจากอูที่ติดเชื้อมาจากค้างคาว หรือกรณีที่เกิดขึ้นในปี ค.ศ. 2012 พบการระบาดของโรคเมอร์ส (MERS) หรือโรคทางเดินหายใจตะวันออกกลาง (Middle East Respiratory Syndrome) ที่มีการสันนิษฐานว่าต้นตอของไวรัสมาจากอูที่ติดเชื้อมาจากค้างคาว เป็นต้น สำหรับโควิด-19 ได้รับการยืนยันการระบาดครั้งแรก ณ ตลาดสดขายสัตว์ป่าในนครอู่ฮั่น เมืองหลวงของมณฑลหูเป่ย์ ประเทศจีน ด้วยเหตุที่โควิด-19 เป็นเชื้อไวรัสที่สามารถแพร่กระจายได้อย่างรวดเร็วและยังไม่มีวัคซีนป้องกันจึงส่งผลให้จำนวนผู้ติดเชื้อสะสมทั่วโลกเพิ่มขึ้นอย่างก้าวกระโดด ช่วงเวลาตั้งแต่เดือนธันวาคม 2562 จนถึงเดือนกันยายน 2563 พบผู้ติดเชื้อทั่วโลกเป็นจำนวนมากกว่า 33 ล้านคน และเสียชีวิตรวมมากกว่า 1 ล้านราย³ ภายหลังจากการระบาดของโควิด-19 เพียงประมาณ 3 เดือน องค์การอนามัยโลกก็ได้ยกระดับการป้องกันและประกาศให้โควิด-19 เป็นการระบาดใหญ่ (pandemic) ซึ่งหมายถึงการระบาดที่แพร่กระจายเป็นวงกว้างทั่วโลกและยากต่อการควบคุม เช่นที่เคยเกิดการระบาดใหญ่ขึ้นครั้งหนึ่งในปี ค.ศ. 1918 ที่รู้จักกันในชื่อไข้หวัดสเปน (Spanish Flu) ซึ่งคร่าชีวิตผู้คนทั่วโลกไปไม่น้อยกว่า 50 ล้านคน และมีผู้ติดเชื้อทั้งสิ้นประมาณ 500 ล้านคน⁴

จากกรณีข้อสันนิษฐานการระบาดของโควิด-19 ที่ว่า ตลาดสดค้าสัตว์ป่าในนครอู่ฮั่นที่จำหน่ายทั้งสัตว์มีชีวิตและสัตว์ที่ผ่านการชำแหละแล้วคือต้นตอของการระบาดใหญ่ในครั้งนี้ ข้อสันนิษฐานดังกล่าวกลายเป็นกรณีที่ช่วยตอกย้ำว่าการนำสัตว์ออกจากป่าคือสิ่งที่ผิดพลาดและส่งผลเสียต่อมนุษย์และสังคมมนุษย์ ซึ่งนำมาสู่ข้อเรียกร้องให้มีการปิดตลาดค้าขายสัตว์ป่าในลักษณะดังกล่าวที่กระจายตัวอยู่

³ อ้างอิงข้อมูลจากเว็บไซต์หลักขององค์การอนามัยโลก (www.who.int) เมื่อวันที่ 29 กันยายน 2563

⁴ สามารถดูข้อมูลเพิ่มเติมเกี่ยวกับการระบาดของไวรัสในอดีตได้ใน <https://www.cdc.gov/flu/pandemic-resources/basics/past-pandemics.html>

ทั่วโลก ในการนี้ องค์การที่ชื่อว่า People for the Ethical Treatment of Animals (PETA) ซึ่งเป็นหนึ่งในองค์กรสำคัญที่ผลักดันประเด็นสิทธิและสวัสดิภาพสัตว์ (ดูประเด็นข้อถกเถียงเกี่ยวกับสิทธิสัตว์เพิ่มเติมใน Unchanam, 2020) องค์การดังกล่าวได้ผลักดันการรณรงค์ให้มีการปิดตัวตลาดสดค้าสัตว์ป่าทั่วโลก⁵ นอกจากนี้เหตุผลด้านสิทธิสัตว์และความสมดุลของธรรมชาติแล้ว ในมุมมองของผู้ที่ต่อต้านการค้าสัตว์ป่าที่สืบเนื่องมาจากการณีการระบาดของโควิด-19 ก็คือ สัตว์ป่ามีโอกาที่จะเป็นภัยต่อมนุษยชาติ ในฐานะที่สัตว์เป็นพาหะหรือต้นตอของไวรัส อาจกล่าวได้ว่า การปฏิสัมพันธ์กันระหว่างมนุษย์กับสัตว์ก็คือจุดเริ่มต้นการระบาดของโคโรนาไวรัสในมนุษย์ โดยเฉพาะการที่มนุษย์นำสัตว์ป่ามาเป็นอาหารหรือใช้ประโยชน์ ดังนั้น การแยกพื้นที่ของสัตว์ โดยเฉพาะสัตว์ป่าออกจากพื้นที่ของมนุษย์จึงเป็นเรื่องที่สมเหตุสมผลในการคงไว้ซึ่งความสมดุลของโลกธรรมชาติและสังคมมนุษย์ หรือที่เรียกว่าการอนุรักษ์ธรรมชาติ

นอกจากนี้ วิกฤตสิ่งแวดล้อมที่โลกกำลังเผชิญอยู่และมีแนวโน้มจะรุนแรงมากขึ้น ก็หนุนเสริมข้อเสนอนี้ว่ามนุษย์คือต้นตอของหายนะทางธรรมชาติที่กำลังเกิดขึ้นทั่วโลก ในฐานะที่การดำรงอยู่และพฤติกรรมของมนุษย์กำลังส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศของโลกอย่างมีนัยสำคัญ โดยเฉพาะการกระทำของมนุษย์ที่ส่งผลให้เกิดสภาวะโลกร้อนที่นำไปสู่วิกฤตการณ์ทางธรรมชาติหลากหลายรูปแบบ ตัวอย่างเช่น การละลายของน้ำแข็งขั้วโลกและการเพิ่มขึ้นของระดับน้ำทะเล ความถี่ของการเกิดไฟป่าและความรุนแรงที่เพิ่มมากขึ้น รวมไปถึงผลกระทบต่อสัตว์ในโลกธรรมชาติที่พบได้ในกรณีการตายอย่างผิดปกติของกบพื้นเมืองในปากัวนิวกินี (Kolbert, 2016) หรือการย้ายถิ่นของกิ้งก่าบอสเตอร์ในแอฟริกาใต้ (Department of Statistics South Africa, 2016) วิกฤตการณ์ทางธรรมชาติที่เกิดขึ้นอย่างรุนแรงและต่อเนื่องนำมาสู่การตั้งคำถามต่อความรู้ที่มีอยู่เดิมในการสร้างความเข้าใจและจัดการกับความขัดแย้งระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ ทำยที่สุดแล้ว ความกังวลและหวาดกลัวต่อภัยพิบัติที่รุนแรงมากขึ้นได้นำไปสู่การตั้งคำถามต่อความคิดที่วางอยู่บนวิธีคิดว่าด้วยมนุษย์เป็นศูนย์กลาง (anthropocentrism) ซึ่งเริ่มถูกมองว่าไม่สามารถนำไปสู่การดำรงอยู่ร่วมกันระหว่างมนุษย์กับสัตว์และมนุษย์กับโลกธรรมชาติได้อีกต่อไป กล่าวอย่างถึงที่สุดก็คือวิกฤตการณ์ที่เกิดขึ้นนำมาสู่ข้อเสนอนี้ว่า มนุษย์คือสาเหตุหลักของภัยพิบัติทั้งปวง

⁵ ดูรายละเอียดแคมเปญนี้ได้ที่นี่ <https://bit.ly/3e4h83e>

ข้อเสนอข้างต้นยังนำมาสู่การให้ความสำคัญกับธรรมชาติและสิ่งอื่นที่ไม่ใช่มนุษย์เพิ่มมากขึ้นด้วย โดยเฉพาะการตอกย้ำความสำคัญของการอนุรักษ์ธรรมชาติและสัตว์ป่า มุมมองต่อสัตว์และโลกธรรมชาติที่เด่นชัดขึ้นในช่วงที่ทั่วโลกกำลังจัดการควบคุมการระบาดของโควิด-19 ก็เป็นตัวอย่างสำคัญของความพยายามที่จะตั้งคำถามต่อมนุษย์ในฐานะศูนย์กลางของโลก โดยเฉพาะนโยบายการจำกัดพื้นที่ของการระบาดและพยายามป้องกันการปฏิสัมพันธ์กันระหว่างผู้คนให้มากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ หรือที่เรียกว่าการล็อกดาวน์ (lockdown) ซึ่งเผยให้เห็นการปรากฏตัวของสัตว์ป่าในพื้นที่ของมนุษย์ ทว่าการปรากฏตัวของสัตว์ป่าในช่วงเวลาดังกล่าวกลับสร้างความตื่นตาตื่นใจให้กับผู้พบเห็นในฐานะด้านกลับของวิกฤติการณ์ครั้งนี้ ดังสังเกตได้จากท่าทีและมุมมองต่อสัตว์ป่าที่ถูกนำเสนอและส่งต่อผ่านข่าวหรือข้อมูลออนไลน์ เราสามารถพบเห็นการนำเสนอข่าวการปรากฏตัวของสัตว์ป่าตามท้องถนน มุมต่าง ๆ ของเมือง หรือการหวนกลับมาของสัตว์ที่เคยอพยพหนีหายไปจากสายตาของมนุษย์ กบปรกับข่าวการลดลงของมลพิษจากหลายเมืองทั่วโลกที่สืบเนื่องมาจากการหยุดกิจกรรมต่าง ๆ ในช่วงการระบาดของไวรัสที่ถูกนำเสนอในฐานะที่เป็นด้านกลับของวิกฤติการณ์ครั้งนี้ที่สร้างความตื่นเต้นเช่นเดียวกัน โดยเฉพาะการลดลงของมลพิษทางอากาศในประเทศอินเดียจนส่งผลให้ชาวอินเดียที่อยู่ทางตอนเหนือของประเทศสามารถมองเห็นเทือกเขาหิมาลัยได้อีกครั้งในรอบ 30 ปี (Vanessa, 2020) ข้อมูลข่าวสารเหล่านี้นำมาสู่การตอกย้ำเรื่องเล่าที่ว่า มนุษย์คือผู้ที่กระทำย่ำยีโลกเฉกเช่นเดียวกับที่ไวรัสกำลังคร่าชีวิตมนุษย์ ขณะที่การระบาดของโควิด-19 ส่งผลให้กิจกรรมของมนุษย์ที่สร้างผลกระทบต่อโลกหยุดชะงักลง ธรรมชาติก็สามารถฟื้นฟูตัวเองเพื่อเข้าสู่สภาวะสมดุล ดังการนำเสนอข่าวของ Searle and Turnbull (2020) ที่กล่าวว่า “มนุษย์คือไวรัสที่ก่อกวนโลกมาอย่างยาวนาน และช่วงเวลานี้ก็คือช่วงเวลาแห่งการฟื้นฟูตัวเองของโลก”

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อตรวจสอบความเชื่อข้างต้นที่ว่า มนุษย์คือต้นตอของปัญหาของโรคระบาดและวิกฤตอื่น ๆ ของโลก เหตุเพราะมนุษย์แยกระหว่างวัฒนธรรมกับธรรมชาติและกดขี่ชีวิตสิ่งที่ถูกนิยามว่าเป็นสภาวะธรรมชาติและสัตว์บนฐานของการสมานานความคิดว่าด้วยมนุษย์เป็นศูนย์กลาง ทว่าการระบาดของโควิด-19 ได้ก่อให้เกิดการเคลื่อนและข้ามของขอบเขตระหว่างธรรมชาติกับวัฒนธรรมและระหว่างมนุษย์กับสัตว์ กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ บทความนี้มุ่งเน้นการทำความเข้าใจการปรากฏตัวของสัตว์ป่าภายหลังการล็อกดาวน์ในช่วงการระบาดของโควิด-19 โดยเฉพาะการปรากฏตัวของสัตว์ที่ถูกนำเสนอในฐานะการเคลื่อนข้าม

ของสัตว์เข้าสู่พื้นที่มนุษย์ หรือภาพสะท้อนของการกลับมาของธรรมชาติ การฟื้นตัวของสภาวะธรรมชาติ และการเข้าใกล้สภาวะธรรมชาติ

ขอบเขตของการศึกษาคือการวิเคราะห์ข่าวหรือข้อมูลออนไลน์ที่ถูกโพสต์และแชร์เกี่ยวกับการปรากฏตัวของสัตว์ป่า โดยในการวิเคราะห์จะพิจารณาท่าทีและมุมมองต่อเส้นแบ่งพรมแดนระหว่างมนุษย์กับสัตว์ อย่างไรก็ตามไม่ได้มีเป้าหมายเพื่อเสนอทางออกหรือรูปแบบของการอยู่ร่วมกันระหว่างมนุษย์กับสัตว์ในเชิงรูปธรรม แต่มุ่งไปที่การตั้งคำถามต่อทฤษฎีแบบที่วางอยู่บนการมีมนุษย์เป็นศูนย์กลางซึ่งแยกระหว่างวัฒนธรรมกับธรรมชาติและมนุษย์กับสัตว์ นอกจากนั้นจะชี้ให้เห็นถึงการทำงานของทฤษฎีดังกล่าวที่ทำงานอย่างเข้มข้นและแยบยลซึ่งปรากฏอยู่ในประเด็นการปรากฏตัวของสัตว์ป่าในช่วงการล็อกดาวน์ โดยบทความนี้จะแบ่งการนำเสนอออกเป็น 3 ส่วน คือ 1) จะชี้ให้เห็นถึงสถานะของสัตว์และธรรมชาติในวิถีคิดแบบตะวันตกสมัยใหม่ ซึ่งวางอยู่บนทฤษฎีแบบที่มองมนุษย์เป็นศูนย์กลางผ่านการอธิบายถึงปฏิบัติการของการกีดกันธรรมชาติออกจากปริภูมิทางวัฒนธรรม 2) วิเคราะห์เนื้อหาข่าวเกี่ยวกับการปรากฏตัวของสัตว์ป่าในช่วงการระบาดของโควิด-19 ผ่านมโนทัศน์เรื่องความตื่นตาตื่นใจ ในฐานะที่ความตื่นตาตื่นใจเป็นปฏิบัติการอีกแบบหนึ่งที่มนุษย์ใช้ในการควบคุมและจัดการกับสัตว์ และ 3) จะอธิบายถึงธรรมชาติ 2 ประเภท นั่นคือ ธรรมชาติที่เหนือการควบคุมกับธรรมชาติที่ควบคุมได้ เพื่อที่จะนำมาสู่ข้อสรุปเกี่ยวกับการเคลื่อนไหวและข้าม หรือการเคลื่อนไหวแต่ไม่ข้ามระหว่างธรรมชาติกับวัฒนธรรม และระหว่างมนุษย์กับสัตว์ ซึ่งเป็นเป้าหมายหลักของบทความชิ้นนี้

สัตว์ในทฤษฎีแบบที่มนุษย์เป็นศูนย์กลาง

Descola (2013, 2014) ชี้ให้เห็นว่า ทฤษฎีแบบธรรมชาตินิยม (naturalism) คือทฤษฎีหลักที่ครอบงำโลกตะวันตกสมัยใหม่มาอย่างยาวนานตั้งแต่ศตวรรษที่ 17 และทำงานเข้มข้นมากขึ้นในศตวรรษที่ 19 โดยเป็นฐานให้กับการสร้างความรู้เกี่ยวกับโลกและตัวตนของมนุษย์ ทฤษฎีเช่นนี้เองที่พัฒนาควบคู่มากับการเกิดขึ้นของความรู้แบบวิทยาศาสตร์ที่สถาปนาให้มนุษย์มีสถานะที่เหนือกว่าธรรมชาติ พร้อมกับที่ลดทอนให้ธรรมชาติกลายเป็นวัตถุของความรู้และการควบคุมของมนุษย์ (สำหรับงานภาษาไทยดูเพิ่มเติมใน Kitirianglarp, 2020; Kantha, 2017, 2018; Chuengsatiansup, 2016) ดังนั้นแล้ว ทฤษฎีเช่นนี้จึงมุ่งไปสู่การแยกมนุษย์ออกจากธรรมชาติและสิ่งที่ไม่ใช่มนุษย์ พร้อมกับส่งเสริมความคิดที่ว่ามีเฉพาะมนุษย์เท่านั้นที่เป็นศูนย์กลาง (anthropocentrism) หรือองค์ประธานที่อยู่เหนือกว่าสัตว์ในโลกธรรมชาติด้วย (Steiner, 2010)

สืบเนื่องจากทฤษฎีที่มองมนุษย์เป็นศูนย์กลางดังกล่าว ความรู้แบบสมัยใหม่ จึงมุ่งไปสู่การจัดการกับโลกธรรมชาติในฐานะที่เป็นวัตถุของมนุษย์ ดังที่เราจะเห็น ผ่านความคิดเรื่องการอนุรักษ์ธรรมชาติ ซึ่งสืบเนื่องมาตั้งแต่ยุคอาณานิคม นโยบาย หรือความรู้ด้านการอนุรักษ์ดังกล่าวเกิดขึ้นในช่วงเวลาของอดีตที่มีต่อชนพื้นเมือง รากฐานความคิดหรือนโยบายด้านการอนุรักษ์ที่วางอยู่บนอดีตเช่นนี้ยังคงดำรงอยู่ ถึงปัจจุบัน ดังเช่นตัวแบบของการอนุรักษ์ที่เรียกว่า “Fortress Conservation” ซึ่งมี สมมติฐานว่า ชนพื้นเมืองที่อาศัยอยู่ในป่าคือผู้ที่ใช้ทรัพยากรโดยปราศจากเหตุผล หรือเข้าแทรกแซงธรรมชาติจนเสียภาวะสมดุลและนำไปสู่การทำลายธรรมชาติ ในที่สุด (Colchester, 2004; Doolittle, 2007; Dartmouth College, n.d.) ดังนั้นแล้ว การปกป้องความหลากหลายทางชีวภาพที่ดีที่สุดก็คือการปิดล้อมและสงวนพื้นที่ ทางธรรมชาติไว้เพื่อให้ระบบนิเวศสามารถดำเนินต่อไปโดยปราศจากการรบกวนและ แทรกแซงจากมนุษย์ ธรรมชาติจึงต้องไม่เป็นพื้นที่สำหรับการเพาะปลูก เลี้ยงสัตว์ หรืออยู่อาศัยโดยมนุษย์ เช่นเดียวกับสัตว์ป่าที่จะต้องมีชีวิตอยู่ตามธรรมชาติ แบบดั้งเดิมและไม่แปดเปื้อนด้วยการติดตอสัมพันธ์กับโลกทางวัฒนธรรม (Ingold, 2003, pp. 10–11; Law & Lien, 2018, pp. 152–156) แต่ในอีกด้านหนึ่ง สัตว์บางประเภท ที่มีสถานะเป็นอาหารก็จำเป็นต้องถูกควบคุมจัดการ โดยเฉพาะภายใต้ระบบ อุตสาหกรรมอาหาร ลัทธิศาสตร์ และการแพทย์

แนวทางของการอนุรักษ์ธรรมชาติดังกล่าวนำมาสู่ความขัดแย้งระหว่างผู้คนที่ อาศัยอยู่ในป่ากับรัฐและคนที่อาศัยอยู่ในเมือง (ดูข้อถกเถียงเกี่ยวกับความขัดแย้ง ดังกล่าวเพิ่มเติมใน Domínguez & Luoma, 2020; Yamakoshi & Leblan, 2013; Büscher & Whande, 2007; Colchester, 2004) ซึ่งสำหรับ Descola แล้ว ความขัดแย้งดังกล่าวคือความขัดแย้งระหว่างทฤษฎีที่ยึดมนุษย์เป็นศูนย์กลางกับทฤษฎี ที่สรรพสิ่งมีความเป็นมนุษย์ (anthropomorphism) ในขณะที่ทฤษฎีแบบแรกมุ่งเน้น การแยกมนุษย์ออกจากสัตว์และแยกวัฒนธรรมออกจากธรรมชาติ และสถาปนาให้ มนุษย์เป็นองค์ประธานเหนือสิ่งอื่น ๆ แต่ทฤษฎีแบบหลังกลับไม่ได้จัดวางวัฒนธรรม กับธรรมชาติในฐานะที่เป็นคู่ตรงข้ามหรือเป็นปฏิปักษ์กัน ดังนั้น ในทฤษฎีดังกล่าว จึงไม่ได้แยกวิถีชีวิตของผู้คนออกจากป่าหรือธรรมชาติ สัตว์ไม่ใช่สิ่งแปลกประหลาด หรือแปลกปลอมที่ต้องถูกกำจัดออกจากโลกทางวัฒนธรรมของมนุษย์ ด้วยเหตุที่ว่า จักรวาลวิทยาของพวกเขาได้รวมเอาทั้งมนุษย์ สัตว์ พืช และรวมถึงผีเข้ามาอยู่ในโลก ใบบเดียวกันด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในทฤษฎีแบบวิญญาณนิยม (animism) ที่ไม่ได้ แยกสัตว์ออกจากมนุษย์ผ่านวิธีคิดแบบสปีชีส์ แต่ให้ความสำคัญกับตำแหน่งแห่งที่

ของสิ่งต่าง ๆ ผ่านการจัดจำแนกสิ่งต่าง ๆ ว่าเป็นเหยื่อหรือเป็นผู้ล่า (Kitirianglarp, 2020, pp. 71-74)

ในภววิทยาแบบที่มนุษย์เป็นศูนย์กลาง การปรากฏตัวของสัตว์มักถูกมองในฐานะผู้บุกรุกหรือภัยต่อวัฒนธรรมของมนุษย์ ดังกรณีของความขัดแย้งในเรื่องพื้นที่ที่เกิดขึ้นตามแนวเขตป่าที่ถูกสงวนไว้สำหรับการอนุรักษ์พื้นที่ธรรมชาติและสัตว์ป่า การแยกระหว่างพื้นที่ของมนุษย์ออกจากพื้นที่ของสัตว์คือสิ่งที่เกิดขึ้นก่อนเพื่อรองรับการนิยามการบุกรุกของสัตว์ต่อพื้นที่ของมนุษย์ ตัวอย่างหนึ่งก็คือ เสือดาวมักโจมตีผู้คนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่แถบขุนน้ำของประเทศอินเดียอย่างรุนแรงและต่อเนื่องในช่วงเวลาเพียงแค่ 3 ปี กรมป่าไม้ที่ดูแลพื้นที่ในแถบนั้นสามารถดักจับเสือดาวได้มากกว่า 100 ตัวที่กำลังเข้าไปโจมตีปศุสัตว์ที่ถูกเลี้ยงไว้ (Conniff, 2015) นอกจากนี้ยังพบกรณีที่เสือโคร่งวิ่งไล่ตามชาย 2 คนที่กำลังขับซักรถจักรยานยนต์ในเขตอนุรักษ์สัตว์ป่ามูทังกา⁶ กรณีเสือดาวฆ่าพระที่เข้าไปปฏิบัติธรรมในป่าตาโดบา⁷ จนถึงแก่ชีวิต รวมไปถึงกรณีสะเทือนขวัญที่พบว่าแม่เสือฆ่าชาวอินเดียจำนวนถึง 13 ชีวิตเป็นต้น (BBC, 2018; Kom Chad Luek, 2019; Matichon Online, 2018) ในบางกรณีเหตุการณ์ความขัดแย้งระหว่างคนกับเสือที่เกิดขึ้นก็นำไปสู่ความโกรธแค้นของผู้คน จนนำไปสู่ความตายของเสือเช่นเดียวกัน ดังกรณีที่เกิดขึ้นทางตอนเหนือของประเทศอินเดีย เสือโคร่งเพศเมีย อายุ 5 ปี ที่บุกทำร้ายคนจำนวนถึง 9 คน เหตุการณ์ดังกล่าวได้สร้างความโกรธแค้นและบานปลายจนเสือโคร่งที่ถือว่าเป็นสัตว์ประจำชาติของอินเดียถูกไล่ต้อนจนไร้ทางหนีและถูกรุมประชาทานโดนคนกว่า 40 คน จนสิ้นใจ (Khaosod, 2019)

ในกรณีของประเทศไทย ช้างบุกรุกพื้นที่ทำการเกษตรที่อยู่บริเวณโดยรอบเขตป่าจนสร้างความเสียหายให้กับเกษตรกร โดยเฉพาะในมุมมองของเกษตรกรผู้ได้รับความเดือดร้อนจากการบุกรุก ช้างเป็นเหมือนภัยคุกคามที่นำมาซึ่งความสูญเสียต่อทรัพย์สินและในบางครั้งอาจเป็นภัยถึงแก่ชีวิตได้ ตัวอย่างเช่น กรณีของป่าเขาอ่างฤๅไนที่ตั้งอยู่ในภาคตะวันออกของประเทศไทย พบว่า ตั้งแต่ปี 2557 ถึง 2560 พบการบุกรุกของช้างป่ามากถึง 1,980 ครั้ง โดยใน 5 เดือนแรกของปี 2560 เกิดการบุกรุกมากถึง 569 ครั้ง มีผู้เสียชีวิต จำนวน 19 ราย บาดเจ็บ 24 ราย การบุกรุกของช้างเหล่านี้ยังนำไปสู่การตายของช้าง จำนวน 12 ตัว และบาดเจ็บอีก

⁶ ตั้งอยู่ในรัฐเกรละ ทางตอนใต้ของประเทศไทย

⁷ เขตอนุรักษ์พันธุ์เสือในรัฐมหาราษฏระ ทางตะวันตกของประเทศไทย

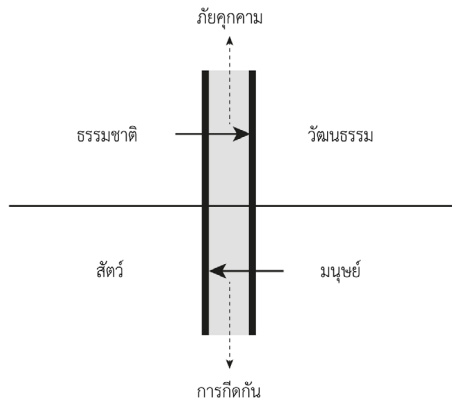
21 ตัว (Thairath, 2017) ปัจจุบันพบว่า ประชากรของช้างในผืนป่าตะวันออกของประเทศไทยมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นร้อยละ 8.2 ต่อปี (Seub Nakhasathien Foundation, 2018) ส่วนแนวโน้มทั่วประเทศน่าจะเพิ่มขึ้นร้อยละ 10 ต่อปี ปัจจุบันมีช้างป่าทั่วประเทศไม่น้อยกว่า 3,500 ตัว (Naewna, 2019) ซึ่งคาดการณ์ว่าภายในปี 2563 พื้นที่ดังกล่าวจะประสบกับปัญหาช้างล้นป่า อันเนื่องมาจากเกินขีดความสามารถที่ป่าจะรองรับประชากรช้างที่เพิ่มขึ้นได้ (Thai PBS, 2018)

ภายใต้การแยกทวิภาวะระหว่างวัฒนธรรมกับธรรมชาติ การเผชิญหน้ากันระหว่างมนุษย์กับสัตว์ถูกมองว่าเป็นการบุกรุกหรือล่วงล้ำมากกว่าที่จะมองว่าเป็นการอยู่ร่วมกัน การล่วงล้ำไม่ได้เกี่ยวพันเฉพาะเรื่องการข้ามเส้นแบ่งทั้งในเชิงรูปธรรมซึ่งเป็นเส้นแบ่งในเรื่องของพื้นที่เท่านั้น (ดังที่ได้ยกตัวอย่างไปข้างต้น) แต่การล่วงล้ำยังเป็นเรื่องที่สัมพันธ์กับการการข้ามเส้นแบ่งในเชิงสังคมวัฒนธรรมด้วย เช่นที่ Philo (1998) เสนอว่า สัตว์มีศักยภาพที่จะล่วงล้ำ (transgression) หรือละเมิดเส้นแบ่งที่ถูกสร้างขึ้นเพื่อแยกระหว่างมนุษย์กับสัตว์อยู่เสมอ ซึ่งเส้นแบ่งดังกล่าวยังหมายรวมถึงการข้ามเส้นแบ่งในเชิงสังคมวัฒนธรรมด้วย ในแง่ที่เป็นเรื่องของบรรทัดฐาน ความคาดหวัง และข้อตกลงบางอย่างที่มนุษย์ยึดถือ การล่วงล้ำเส้นแบ่งที่ถูกขีดค้นโดยมนุษย์จึงทำให้สัตว์ซึ่งถูกจำกัดอยู่ในขอบเขตของสิ่งที่เรียกว่าธรรมชาติ กลายสถานะเป็นสิ่งที่อยู่ในพื้นที่ที่ไม่ควรอยู่นั้นคือ พื้นที่ทางวัฒนธรรมของมนุษย์ อาจกล่าวได้ว่า การล่วงล้ำของสัตว์ก็คือลักษณะของการฝ่าฝืนกฎระเบียบที่ถูกสถาปนาขึ้นโดยวัฒนธรรมของมนุษย์และนำไปสู่ความพว้าเลือนของเส้นแบ่งของทวิภาวะระหว่างมนุษย์กับสัตว์

การปรากฏตัวของสัตว์ในพื้นที่ของมนุษย์ที่ผ่านมาจึงมักถูกพิจารณาในฐานะผู้บุกรุก ภัยคุกคาม หรือสิ่งที่จะเข้ามาก่อวาระบบระเบียบของสังคมมนุษย์ วิธีจัดการกับบุกรุกของภัยคุกคามจากธรรมชาติจึงมุ่งเน้นไปที่การกีดกัน (exclusion) สัตว์ออกไปจากพื้นที่ของมนุษย์ (ดังภาพ 1) หรือร้ายแรงที่สุดก็อาจนำไปสู่ความตายของสัตว์ การแก้ปัญหาการอยู่ร่วมกันระหว่างคนกับสัตว์ที่ผ่านมาวางอยู่บนการพยายามแยกพื้นที่ระหว่างคนกับสัตว์ออกจากกันอย่างชัดเจน โดยเฉพาะการป้องกันสัตว์บุกรุกพื้นที่ด้วยการสร้างอุปสรรคและกลไกป้องกัน รวมถึงชุดความรู้เกี่ยวกับสัตว์ประเภทต่าง ๆ จากตัวอย่างตอนต้นของการแยกสัตว์ออกจากมนุษย์ ด้วยเหตุผลด้านการอนุรักษ์ การปกป้องผลประโยชน์ของมนุษย์ หรือแม้แต่กรณีการป้องกันโรคระบาด (ดังจะอธิบายต่อไป) มันคือวิธีว่าด้วยการอยู่ร่วมกันที่วางอยู่บนการแยกกันอยู่ แต่ไม่ว่าอย่างไรก็ตาม เส้นแบ่งระหว่างมนุษย์กับสัตว์บนฐานของ

การแยกระหว่างวัฒนธรรมกับธรรมชาติก็เป็นสิ่งที่ถูกท้าทายอยู่เสมอทั้งจากการกระทำของมนุษย์และจากการกระทำของสัตว์

ภาพ 1 แผนภาพแสดงการกีดกันภัยคุกคามจากธรรมชาติ



ที่มา: ผู้เขียน

เราจะเห็นตัวอย่างจำนวนมากของการกีดกันสัตว์ออกจากพื้นที่มนุษย์ เช่น งานศึกษาเกี่ยวกับการจัดการกับปัญหาช้างป่าในประเทศไทยที่มีข้อเสนอให้สร้างเครื่องมือป้องกันการบุกรุกของช้างป่า เช่น การสร้างค้ำกั้นเขตแดนระหว่างป่ากับพื้นที่ชุมชน การสร้างรั้วลวดหนาม การสร้างรั้วไฟฟ้า เป็นต้น (Buaban, Pattanavibool, & Phongkhiao, 2016; Wattanaaungkool, 2017) ในปี 2561 มีการติดปลอกคอสัญญาณดาวเทียมให้กับช้างป่าในเขตป่าเขาอ่างฤๅไนจำนวน 3 ตัว เพื่อติดตามพฤติกรรมและการเคลื่อนที่ของฝูงช้างป่า (Spring News, 2018) อย่างไรก็ตาม ปัญหาดังกล่าวกลับมิได้ถูกแก้ไขไปได้อย่างสิ้นเชิงและอาจนำไปสู่ความรุนแรงที่เพิ่มมากขึ้นด้วย ดังจะเห็นได้จากการแก้ปัญหาระหว่างคนกับเสือดาวในแถบซุนนาร์ ประเทศอินเดีย ซึ่งแก้ไขปัญหามาโดยการนำเสือดาวกลับไปปล่อยในป่าห่างจากจุดที่จับได้อย่างน้อย 30 กิโลเมตร ตามนโยบายที่ยึดถือปฏิบัติกันทั่วไปในหลายประเทศ อย่างไรก็ตาม การแก้ปัญหาดังกล่าวกลับนำไปสู่ปัญหาที่ยืดเยื้อและรุนแรงมากขึ้นกว่าเดิม กล่าวคือ เสือดาวจู่โจมปศุสัตว์เพิ่มขึ้นเป็นเท่าทวีคูณและยังพบการโจมตีมุขยเพิ่ม

อย่างมีนัยสำคัญ ยิ่งไปกว่านั้น อัตราการโจมตีมนุษย์จนถึงแก่ชีวิตก็เพิ่มขึ้นถึง 2 เท่าด้วย นักวิจัยวิเคราะห์ปรากฏการณ์ดังกล่าวว่า อัตราการโจมตีที่เพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญนั้นไม่ได้เกิดจากความดุร้ายโดยกำเนิดของเสือตาว แต่กลับเป็นผลมาจากความตึงเครียดที่เกิดจากการถูกกีดกันและถูกจับไปปล่อยในภูมิประเทศที่ไม่คุ้นเคย ความตึงเครียดเหล่านั้นได้สร้างความบอบช้ำให้แก่เหล่าเสือตาวจนนำมาสู่การโจมตีมนุษย์อย่างต่อเนื่องในที่สุด (Conniff, 2015)

นอกจากเหตุการณ์ความขัดแย้งระหว่างคนกับสัตว์ที่เกิดขึ้นจากการแยกระหว่างพื้นที่ของมนุษย์กับพื้นที่ของสัตว์ดังที่ได้กล่าวไปแล้ว วิธีคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์ที่แยกมนุษย์กับสัตว์และวัฒนธรรมกับธรรมชาติยังปรากฏให้เห็นผ่านความตื่นตัวจากการระบาดของโควิด-19 เช่นกัน ในกรณีการระบาดของโควิด-19 คือตัวอย่างสำคัญที่แสดงให้เห็นว่า สัตว์โดยตัวของมันเองอาจไม่ได้เป็นภัยต่อมนุษย์หรือวิถีชีวิตของมนุษย์โดยตรง แต่สัตว์เป็นภัยต่อมนุษย์ในฐานะที่เป็นพาหะหรือจุดกำเนิดของโรคระบาดที่อาจคร่าชีวิตของมนุษย์ได้ ภัยร้ายต่อมนุษย์เช่นนี้จึงเป็นสิ่งที่ต้องถูกกีดกันและกำจัดออกไปจากปริณิถนของมนุษย์ไม่ต่างจากกรณีของเสือในประเทศอินเดียหรือช้างป่าในประเทศไทย สำหรับนักอนุรักษ์สัตว์ป่า โรคระบาดจากสัตว์สู่คนเป็นเหตุผลที่หนักแน่นในการรณรงค์ให้ยกเลิกการค้าสัตว์ป่าเพื่อการคงไว้ซึ่งความสมดุลของโลกธรรมชาติและเพื่อป้องกันความสูญเสียต่อชีวิตของมนุษย์เอง ในกรณีของโควิด-19 ผู้เชี่ยวชาญด้านระบาดวิทยาระบุว่าโคโรนาไวรัสสายพันธุ์นี้เป็นการระบาดจากสัตว์สู่คน อย่างไรก็ตามยังไม่สามารถยืนยันได้อย่างชัดเจนว่าไวรัสสายพันธุ์นี้มีต้นกำเนิดจากสัตว์ชนิดใด แต่สัตว์ที่เป็นผู้ต้องสงสัยในกรณีนี้คือตัวนิ่มและค้างคาว

กล่าวโดยสรุปแล้ว วิธีการจัดการกับสัตว์ภายใต้ภววิทยาแบบที่มนุษย์เป็นศูนย์กลางวางอยู่บนการกีดกันสัตว์ออกจากพื้นที่ของมนุษย์ด้วย 2 วิธี คือ 1) การกำจัด/ทำลาย และ 2) การอนุรักษ์ ซึ่งทั้ง 2 วิธีการนี้ ต่างก็มีเป้าหมายเพื่อที่จะปกป้องเส้นแบ่งหรือพรมแดนอันศักดิ์สิทธิ์ระหว่างมนุษย์กับสัตว์และระหว่างธรรมชาติกับวัฒนธรรมเอาไว้ ซึ่งในท้ายที่สุดจะนำไปสู่การคงรักษาให้มนุษย์ยังคงเป็นศูนย์กลางหรือองค์ประธานเหนือโลกธรรมชาติต่อไป

การหวนกลับมาของสัตว์ในฐานะความตื่นตาตื่นใจ

การระบาดของโควิด-19 และนโยบายการล็อกดาวน์ที่จำกัดการเดินทางเคลื่อนย้ายของผู้คน และกักตัวอยู่ภายในที่พักอาศัยให้ห่างจากคนอื่น ๆ ได้นำมาซึ่งการกักตุนอาหาร รวมถึงการปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตและการทำงานใหม่แทบทั้งหมด

ช่วงเวลาดังกล่าวนี้อเอง พื้นที่สาธารณะในหลายเมืองทั่วโลกที่ไร้ซึ่งกิจกรรมของมนุษย์ได้เผยให้เห็นการยึดครองพื้นที่โดยเหล่าสรรพสัตว์ เนื้อหาที่ปรากฏในสื่อหลากหลายรูปแบบและหลากหลายช่องทางในช่วงการระบาดของโควิด-19 ต่างก็นำเสนอภาพความเป็นอิสระของสัตว์ป่าที่เข้ายึดครองพื้นที่ทางวัฒนธรรม รวมไปถึงการกลับมาของสัตว์ที่หายากไปจากถิ่นที่อยู่ด้วย สัตว์เหล่านี้ถูกจับภาพในมุมที่ดูเหมือนกำลังออกสำรวจพื้นที่ที่ปราศจากผู้คน ตัวอย่างเช่น ภาพของฝูงโลมาที่กระโดดขึ้นจากผืนน้ำใกล้ชายฝั่งของนครอิสตันบูล ประเทศตุรกี ภาพของครอบครัวหมูป่าที่กำลังเดินข้ามถนนในประเทศอิสราเอล (BBC, 2020b) การปรากฏตัวของโลมาและแมงกะพรุนในคลองของเวนิส (Pentreath, 2020) เพนกวินเดินสำรวจพื้นที่อควาเรียมในเมืองชิคาโกในช่วงการปิดทำการ (The Guardian, 2020a) รวมไปถึงเหตุการณ์เหล่าสัตว์ต่าง ๆ ปรากฏตัวออกมาเดินบนถนนในช่วงที่ไร้การสัญจรบนท้องถนน (BBC, 2020a) นอกจากนี้ยังมีการนำเสนอภาพของสัตว์หลากหลายชนิดที่ปรากฏตัวอยู่ตามสวนสาธารณะ บนท้องถนน ตามตรอกซอกซอยของอาคารสูงภายในพื้นที่เมืองด้วย (The Guardian, 2020b)

ภาพ 2 ภาพการปรากฏตัวของหมูป่าบนท้องถนนในประเทศอิสราเอล



ที่มา: BBC, 2020b

ภาพ 3 ภาพการปรากฏตัวของฝูงแพะในพื้นที่เมือง



ที่มา: The Guardian, 2020b

ตัวอย่างข้างต้นคือส่วนหนึ่งของเรื่องเล่าและภาพที่สร้างความตื่นตาตื่นใจให้กับมนุษย์ ซึ่งเรื่องเล่าเหล่านี้เกี่ยวพันกับการเคลื่อนเข้ามาของสัตว์ป่าสู่พื้นที่ทางวัฒนธรรมของมนุษย์ แตกต่างจากก่อนหน้าการระบาดของโควิด-19 ที่การปรากฏตัวของสัตว์ป่าในพื้นที่ของมนุษย์ถูกมองในฐานะภัยคุกคามดังที่ได้ยกตัวอย่างไปแล้วข้างต้น หรือการปรากฏตัวของสัตว์ป่าในพื้นที่เมืองเป็นสิ่งที่พบเห็นได้น้อย (หรืออาจไม่ถูกให้ความสำคัญ) ทว่าการปรากฏตัวของสัตว์ดังกล่าวในบริบทของการระบาดของโควิด-19 กลับสร้างความตื่นตาตื่นใจให้กับมนุษย์มากกว่าที่จะถูกมองเป็นเรื่องของการทำลายระบบระเบียบทางวัฒนธรรม ดังที่เกิดขึ้นในกรณีของช้างป่าบุกพื้นที่ทำการเกษตรหรือเสือในประเทศอินเดีย อีกทั้งสัตว์ไม่ถูกมองเป็นสิ่งที่ทำลายมนุษยชาติดังเช่นกรณีสัตว์ที่เป็นพาหะของโรคภัยด้วย เหตุการณ์การระบาดของโควิด-19 ได้ทำให้เห็นว่าการเปลี่ยนมุมมองต่อสัตว์ จากเดิมที่สัตว์มีสถานะเป็นภัยคุกคามไปสู่การเป็นวัตถุของความตื่นตาตื่นใจ

อีกตัวอย่างหนึ่งก็คือ เรื่องเล่าเกี่ยวกับการปรากฏตัวของโขลงช้างป่าที่เข้าป่าหากินในพื้นที่เพาะปลูกการเกษตรในมณฑลยูนนานของประเทศจีน นอกจากนั้นยังปรากฏภาพของช้างป่า 2 ตัวที่เมากลิ้งนอนเกลือกอยู่ในไร่อ้อยจากการดื่มเหล้า

ข่าวโศกที่ถูกลบหายไปจากอินเทอร์เน็ต (Lawford, 2020) อย่างไรก็ตาม มีการเปิดเผยข้อมูลในภายหลังว่า เรื่องเล่าของเหตุการณ์ดังกล่าวไม่ได้เกิดขึ้นจริงตามที่ปรากฏตามสื่อและถูกส่งต่อกันในโลกออนไลน์ แต่เหตุการณ์จริงที่เกิดขึ้นคือ ช้างป่าจำนวน 14 ตัวได้บุกทำลายโกดังเก็บเห็ดและเข้าไปยังไรชา แต่ไม่มีรายงานที่แน่ชัดว่าในจำนวนช้างเหล่านั้นตัวใดได้ดื่มเห็ดเข้าไป นอกจากนั้น ภาพดังกล่าวที่ถูกส่งต่ออย่างแพร่หลายเป็นภาพเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นตั้งแต่วันที่ 15 กรกฎาคม 2562 ซึ่งถูกบันทึกไว้ขณะที่ช้างเหล่านั้นกำลังอยู่ในไรชาและมีช้าง 2 ตัวกำลังนอนพักผ่อนซึ่งไม่ได้เมาเห็ดตามที่เห็นข่าวแต่อย่างใด (Khaosod, 2020) ทว่าข่าวดังกล่าวกลับนำมาสู่ความตื่นตาตื่นใจของคนทั่วไปและนักอนุรักษ์ธรรมชาติทั่วโลก

ภาพ 4 ช้างป่าในพื้นที่การเกษตร



ที่มา: Lawford, 2020

การกลับมาของสัตว์ป่าหรือสัตว์ในสภาวะธรรมชาติที่ถูกนำเสนอผ่านวิธีคิดว่าด้วยการฟื้นตัวของสภาพแวดล้อมก็คือสิ่งที่ปรากฏให้เห็นในช่วงล็อกดาวน์เช่นเดียวกัน ตัวอย่างของวิธีคิดดังกล่าวปรากฏอยู่ในคำกล่าวของหัวหน้าศูนย์ปฏิบัติการอุทยานแห่งชาติทางทะเลต่อกรณีการวางไข่ของเต่ามะเฟืองในภาคใต้ของประเทศไทยที่ว่า “แค่เรารักษาบ้านของเขาไว้ แล้วเจ้าของบ้านตัวจริงก็จะกลับมา” (Samaphuti, 2020) ซึ่งเหตุการณ์ดังกล่าวสร้างความตื่นเต้นดีใจให้แก่แก่นกอนุรักษ์และผู้พบเห็นภาพการวางไข่ของเต่ามะเฟืองดังกล่าวเป็นอย่างมาก ใจความสำคัญของข่าวนี้นี้คือ ช่วงการระบาดของโควิด-19 เต่ามะเฟืองจำนวนมากขึ้นมาวางไข่ตามแนวชายฝั่งทะเลอันดามันในพื้นที่จังหวัดภูเก็ตและจังหวัดพังงา โดยเมื่อทำการเปรียบเทียบจำนวนรังของไข่เต่าแล้วจะพบว่า เป็นจำนวนที่มากที่สุดเท่าที่มีการเก็บสถิติมาในรอบ 20 ปี ปัจจุบันถือว่าเต่ามะเฟืองตกอยู่ในสถานะใกล้สูญพันธุ์ อันเนื่องมาจากผลกระทบจากการทำประมง การขยายตัวของธุรกิจท่องเที่ยวที่ส่งผลกระทบต่อพื้นที่วางไข่ของเต่ามะเฟือง รวมไปถึงมลพิษจากขยะที่ลงสู่ทะเลที่อาจส่งผลให้เต่ามะเฟืองอพยพหนีหายหรือตายไป (ดูตัวอย่างเพิ่มเติมในกรณีการหายไปของลอบสเตอร์ที่ Green, 2016)

เจ้าหน้าที่ที่ติดตามการวางไข่ของเต่ามะเฟืองก็ให้ความเห็นต่อว่า การระบาดของโควิด-19 ก็มีส่วนทำให้เพิ่มขีดความสามารถในการอนุรักษ์เต่าได้ เหตุเพราะปราศจากการรบกวนจากนักท่องเที่ยวในช่วงการวางไข่และการพักตัวของเต่า นอกจากการหายไปของนักท่องเที่ยวจะส่งผลดีต่อการเพิ่มจำนวนการวางไข่ของเต่าแล้ว ตั้งแต่เกิดการระบาดของโควิด-19 ยังมีรายงานการพบสัตว์ทะเลหายากที่ปรากฏตัวให้เห็นเพิ่มขึ้นอีกด้วย เช่น วาฬปูด้าและวาฬโอมูระ เป็นต้น ดังนั้น การหายไปของนักท่องเที่ยวจึงสัมพันธ์กับการกลับมาปรากฏตัวของสัตว์ทะเล เช่นที่เจ้าหน้าที่ได้แสดงความเห็นต่อกรณีการปรากฏตัวของสัตว์ทะเลในช่วงการล็อกดาวน์ว่า “โดยหลักการแล้ว การลดลงของนักท่องเที่ยวน่าจะมีผล เพราะว่าเมื่อมนุษย์ใช้พื้นที่และทรัพยากรน้อยลง แรงกดดันต่อพื้นที่ก็น้อยลง อีกฝ่ายหนึ่ง (สัตว์ทะเล) ก็ได้ใช้ประโยชน์มากขึ้น” รวมไปถึงความเห็นที่ว่า “ถ้าพูดในเชิงของนักอนุรักษ์ วิธีการที่ดีที่สุดคือไม่เข้าไปใช้ประโยชน์” (Samaphuti, 2020)

นอกจากการหนีหายไปของสัตว์เมื่อเผชิญกับความพลุกพล่านของผู้คนแล้ว การตายของสัตว์ป่าจากอุบัติเหตุทางรถยนต์ในเขตอุทยานแห่งชาติคือหนึ่งในปัญหาใหญ่ของการอนุรักษ์ การทยอยปิดตัวลงของเขตอุทยานต่าง ๆ ทั่วโลกส่งผลให้จำนวนสัตว์ป่าที่ตายจากอุบัติเหตุทางรถยนต์ลดลงอย่างมาก (Siriwipanan, 2020) การนำเสนอภาพการปรากฏตัวของสัตว์ป่าที่เพิ่มจำนวนมากขึ้นภายหลังจากการหายไปของมนุษย์

โดยเฉพาะในเขตอุทยานแห่งชาติที่มีการปิดการท่องเที่ยวช่วงการระบาดของโควิด-19 ส่งผลให้ในประเทศไทยเกิดกระแสการเรียกร้องให้มีการปิดพื้นที่ป่าเพื่อให้ธรรมชาติกลับเข้าสู่สภาวะสมดุล กระแสดังกล่าวนำไปสู่การเตรียมเสนอให้ปิดพื้นที่อุทยานแห่งชาติเป็นประจําทุกปีอย่างน้อย 3 เดือน หลังจากที่พบว่าสัตว์ป่าออกมาหาอาหารนอกพื้นที่เดิมมากขึ้นเพราะไม่มีกิจกรรมการท่องเที่ยวของมนุษย์เข้าไปรบกวน (Thai PBS, 2020)

การนำเสนอข่าวว่าด้วยการฟื้นตัวของธรรมชาติดังกล่าวได้ตอกย้ำวิธีคิดที่ว่าสภาวะธรรมชาติคือที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่า และสภาวะธรรมชาติดังกล่าวก็คือสภาวะที่ปราศจากการรบกวนจากมนุษย์ หรือการย้อนกลับไปสู่สภาวะที่ไม่มีมนุษย์ ดังนั้นการหายไปของมนุษย์จากพื้นที่ทางวัฒนธรรมเดิมจึงถูกนำเสนอในฐานะที่เป็นช่วงเวลาแห่งการฟื้นฟูตัวเองของสภาวะธรรมชาติที่เป็นสภาวะที่เหมาะสมแก่การเป็นบ้านของเหล่าสรรพสัตว์ ในแง่นี้ การระบาดของโควิด-19 จึงถูกอ้างถึงในฐานะเงื่อนไขเฉพาะที่นำไปสู่สภาวะยกเว้นของกฎเกณฑ์แบบเดิมที่แยกระหว่างมนุษย์กับสัตว์ กล่าวคือขอบเขตเส้นแบ่งที่มีอยู่เดิมระหว่างพื้นที่ของมนุษย์กับสัตว์ได้ถูกท้าทายและทำให้พร่าเลือนประสบการณ์อันน่าตื่นตาตื่นใจของการเห็นการปรากฏตัวของสัตว์ป่าถูกนำเสนอผ่านข่าวในฐานะการเคลื่อนและข้ามของขอบเขตระหว่างมนุษย์กับสัตว์

Scott (2003) ชี้ให้เห็นว่า ความตื่นตาตื่นใจ (spectacle) มีลักษณะที่แตกต่างจากการกีดกัน กล่าวคือ สัตว์ในฐานะความตื่นตาตื่นใจคือสัตว์ที่ไม่ได้ถูกมองว่าเป็นภัยคุกคาม ภาพการปรากฏของสัตว์ในฐานะความตื่นตาตื่นใจทำหน้าที่ไม่ต่างกับภาพยนตร์สารคดีชีวิตสัตว์ป่า หากแต่เป็นภาพที่สมจริงกว่าในแง่ของความใกล้เคียงสิ่งที่เรียกว่า “สภาวะธรรมชาติ” ที่สัตว์ซึ่งปรากฏตัวในช่วงลือคราวนั้นถูกมองในฐานะการกลับมาของสภาวะธรรมชาติ แตกต่างจากสารคดีสัตว์โลกที่เป็นการสำรวจธรรมชาติที่ห่างไกล การปรากฏตัวของสัตว์เหล่านี้คือการยื่นยอระยะห่างของธรรมชาติเข้ามาประชิดพื้นที่ทางวัฒนธรรม หรืออาจกล่าวได้ว่า สัตว์จากที่เคยอยู่ในธรรมชาติที่ดูจะเป็นเรื่องที่แสนห่างไกลจากมนุษย์ได้เคลื่อนเข้าสู่พื้นที่วัฒนธรรมเช่นเดียวกับที่เราจะพบลักษณะดังกล่าวในความสัมพันธ์กับสวนสัตว์ รวมไปถึงความสัมพันธ์กับสัตว์เลี้ยงด้วย

ความตื่นตาตื่นใจจากการเผชิญหน้ากับสัตว์เกิดจากการลากเส้นแบ่งที่ชัดเจนระหว่างมนุษย์กับสัตว์ ดังที่ Anderson (1998) ได้กล่าวถึงกรณีสวนสัตว์ไว้ว่า สวนสัตว์คือสถาบันทางวัฒนธรรมที่ทำหน้าที่สร้างความตื่นตาตื่นใจให้กับผู้ชม สวนสัตว์มีลักษณะเป็นพื้นที่ผสม (hybrid) ระหว่างวัฒนธรรมกับธรรมชาติ ซึ่งสวนสัตว์ก่อรูป

ก่อร่างขึ้นจากการผสมรวมขององค์ประกอบต่าง ๆ ที่อยู่ในรูปของความรู้ วัตถุ ภาพ และประสบการณ์ สนวนสัตว์จึงเป็นภาพลวงตาของธรรมชาติที่ถูกสร้างขึ้นและนำเสนอต่อมนุษย์ในฐานะผู้ชม ประสบการณ์ของผู้ชมที่ได้จากการมองสัตว์ในสวนสัตว์คือ ส่วนผสมของความตื่นเต้น ความกลัว ความเกรงขาม ความโศกเศร้า และความโหยหาอดีต (nostalgia) แน่นอนว่า ความรู้สึกของการโหยหาอดีตหรือโลกธรรมชาติ เป็นความรู้สึกที่เกิดจากความเข้าใจพื้นฐานที่ว่า เส้นทางวิวัฒนาการของสังคม วัฒนธรรมปัจจุบันคือสิ่งที่ค่อย ๆ เคลื่อนจากสภาวะธรรมชาติสู่การมีวัฒนธรรม การได้มีประสบการณ์ในการเผชิญหน้ากับสภาวะที่เข้าใกล้ธรรมชาติจึงกลายเป็นสิ่งเติมเต็มช่องว่างระหว่างอดีตกับปัจจุบัน (Thomas, 1984) กล่าวอย่างถึงที่สุดแล้ว สวนสัตว์ก็คือพื้นที่ของกิจกรรมการสร้างเส้นแบ่งระหว่างธรรมชาติกับวัฒนธรรม และระหว่างมนุษย์กับสัตว์ เป้าหมายก็เพื่อบริยามตนเองผ่านการจัดวางมนุษย์ในฐานะ สิ่งที่ตรงข้ามกับธรรมชาติ

เช่นเดียวกับที่ Berger (2009) เสนอว่า ตั้งแต่ศตวรรษที่ 19 เป็นต้นมา อำนาจของการจ้องมองได้ถูกผูกขาดอยู่ที่มนุษย์ ซึ่งเราจะเห็นได้จากการเกิดขึ้นของสวนสัตว์ และวัฒนธรรมสัตว์เลี้ยง สิ่งสำคัญที่ทำให้มนุษย์สามารถมีอำนาจเหนือสัตว์ก็คือ การจัดจำแนกสิ่งต่าง ๆ การสร้างความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติและสัตว์ ที่วางอยู่บน การแยกระหว่างมนุษย์กับสัตว์ โดยที่มนุษย์อยู่ในสถานะที่สูงกว่าสัตว์ในฐานะ ผู้สามารถจ้องมองและสามารถสร้างความรู้เกี่ยวกับโลกธรรมชาติได้ ดังนั้น ในความคิด แบบตะวันตก ด้านหนึ่งสัตว์บางประเภทจะถูกผลักให้เข้าไปอยู่ในสภาวะธรรมชาติ แต่ในอีกด้านหนึ่ง สัตว์บางประเภทกลับถูกดึงเข้ามาอยู่ในพื้นที่ทางวัฒนธรรม ผ่านการสวมใส่ความเป็นมนุษย์ลงไปในสัตว์ ตัวอย่างเช่น สัตว์เลี้ยงภายในบ้าน การดูตลกในสวนสัตว์ ปลาสวยงามที่ถูกเลี้ยงในตู้ สัตว์ในหนังสือภาพรวมเล่ม สัตว์ในรายการ โทรทัศน์ และสัตว์ที่ปรากฏอยู่ในหน้าจอสมาร์ทโฟน เป็นต้น อาจกล่าวได้ว่า สัตว์ที่ ปรากฏในพื้นที่ทางวัฒนธรรมเหล่านี้คือสัตว์ที่ถูกทำให้เชื่อง หยุตนิ่ง และถูกกำกับ ควบคุมแล้วเท่านั้น ดังที่เราจะเห็นได้ในสวนสัตว์ ซึ่งก็คือหนึ่งในผลผลิตของอำนาจ ของมนุษย์ในการกำกับควบคุม จัดจำแนก และสร้างความรู้เกี่ยวกับสัตว์ ประสบการณ์ ของการจ้องมองสัตว์ภายในสวนสัตว์จึงถูกเปลี่ยนจากความหวาดกลัวไปสู่ความตื่น ตาตื่นใจ และประสบการณ์ของความตื่นตาตื่นใจก็คือวิธีการหนึ่งที่มนุษย์จะเข้ากำกับ ควบคุมสัตว์อย่างสมบูรณ์แบบ

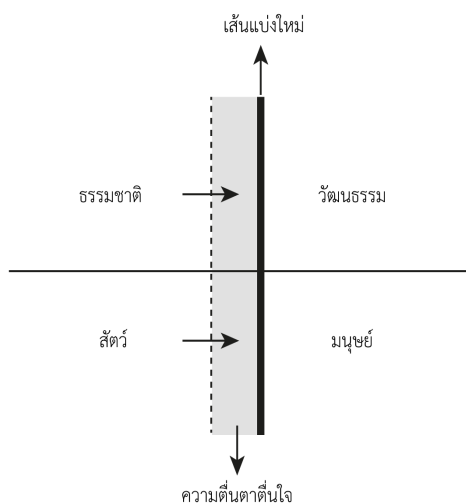
การจ้องมองที่จะนำไปสู่การมีประสบการณ์ตื่นตาตื่นใจก็ไม่ได้เกิดจากการกำกับควบคุมสัตว์แต่เพียงเท่านั้น แต่ความตื่นตาตื่นใจจำเป็นจะต้องประกอบด้วยองค์ประกอบอีกด้านคือ องค์ประกอบด้านอารมณ์ ดังที่ Tuan (1984) ได้อธิบายถึงการสร้างสิ่งที่เรียกว่า “สิ่งซึ่งถูกทำให้เชื่องแล้ว” หรือที่เขาเรียกว่า “pet” ซึ่งไม่เพียงแต่หมายถึงการทำให้สัตว์เชื่องหรืออยู่ในขอบที่ถูกร่วมด้วยวัฒนธรรมมนุษย์เท่านั้น แต่ยังรวมไปถึงการทำให้พืชพันธุ์ต่าง ๆ เป็นไปในแบบที่มนุษย์ต้องการ ตัวอย่างเช่น การจัดสวนและการเลี้ยงบอนไซ นอกจากนี้ยังเป็นการควบคุมจัดการและการใช้อำนาจเหนือด้วย อาจกล่าวได้ว่า pet ก็คือสถานะธรรมชาติอันไกลาหลที่ถูกรับแต่งให้สามารถดำรงสถานะในปริมาตรทางวัฒนธรรมได้ อย่างไรก็ตาม การสร้างสิ่งที่เรียกว่า pet ก็ไม่ได้เป็นไปในลักษณะที่ใช้อำนาจควบคุมและครอบงำ (dominance) แต่เพียงด้านเดียว แต่จำเป็นต้องประกอบขึ้นจากองค์ประกอบอีกด้านหนึ่งนั่นก็คือ อารมณ์รักใคร่ (affection) หรืออาจจะเรียกว่าเป็นการใช้ทั้งพระเดชและพระคุณไปพร้อม ๆ กัน เป้าหมายก็เพื่อทำให้สัตว์หรือพืชอยู่ในระบบระเบียบตามที่มนุษย์ต้องการ

นอกจากนี้ Tuan ยังอธิบายเพิ่มเติมถึงอำนาจและการควบคุมไว้ว่า คุณค่าของสิ่งต่าง ๆ สัมพันธ์กับความเป็นธรรมชาติ สิ่งใดจะมีคุณค่าหรือมีมูลค่าสูง สิ่งนั้นจะต้องสัมพันธ์กับความเป็นของแท้ดั้งเดิม ตัวอย่างเช่น สินค้าหรูหรา (luxury goods) ที่คงความเป็นธรรมชาติบางอย่างไว้ ซึ่งการคงไว้ซึ่งความเป็นธรรมชาติอาจจะต้องใช้แรงงานอย่างเข้มข้นที่ซุกซ่อนไว้ภายใต้การผลิต เช่น เพอร์นิเจอร์ที่แกะสลักขึ้นจากไม้ทั้งท่อน เพชรที่เจียรโนอย่างปราณีต หรือเสื้อผ้าที่ทำมาจากเส้นใยไหม รวมไปถึงพืชผักที่ปลูกและทะนุถนอมด้วยกรรมวิธีที่ไร้สารเคมี เป็นต้น ในแง่นี้ สินค้าใดที่สามารถซ่อนเร้นการกำกับควบคุมให้สินค้าคุณเป็นธรรมชาติได้มากเท่าไร สิ่งนั้นก็ยิ่งมีคุณค่ามากขึ้นเท่านั้น (Tuan, 1984, p. 14) กล่าวดังนี้แล้ว ประสบการณ์ของความตื่นตาตื่นใจจึงเกิดจากการที่ดูเหมือนว่าได้รับการควบคุม ยิ่งการปรากฏตัวของสัตว์ดูเหมือนได้รับการกำกับควบคุมมากเท่าไร ความตื่นตาตื่นใจของการจ้องมองสัตว์ก็ยิ่งเพิ่มมากขึ้นเท่านั้น

จากกรณีตัวอย่างของการปรากฏตัวของสัตว์ป่าและจากข้อเสนอของ Anderson, Berger, Thomas รวมถึง Tuan สามารถสรุปได้ว่า การล่องล้าของสัตว์เข้าสู่พื้นที่ของมนุษย์สามารถสร้างความตื่นตาตื่นใจให้กับมนุษย์ ความตื่นตาตื่นใจดังกล่าวเกิดจากการที่สัตว์ถูกดึงเข้ามาในพื้นที่ทางวัฒนธรรมของมนุษย์ แต่การดึงเข้ามาในพื้นที่ทางวัฒนธรรมดังกล่าวได้นำไปสู่การสถาปนาสถานะธรรมชาติอีกประเภทหนึ่งขึ้นมา

ภายในพื้นที่ทางวัฒนธรรมเอง พื้นที่ดังกล่าวเป็นพื้นที่ที่มนุษย์ได้อนุญาตให้สัตว์ปรากฏตัว และดูเหมือนว่ามนุษย์ถอยร่นออกไป (ดังภาพ 5) การปรากฏตัวของสัตว์ในพื้นที่ที่เกิดขึ้นจากการถอยร่นของมนุษย์ออกจากพื้นที่วัฒนธรรมจึงเป็นการเปลี่ยนธรรมชาติในฐานะภัยคุกคามอันน่าหวาดกลัวให้กลายมาเป็นความตื่นตาตื่นใจ โดยเฉพาะความตื่นตาตื่นใจที่ได้จ้องมองไปที่สัตว์ในฐานะสิ่งแปลกประหลาด การจ้องมองสัตว์ในพื้นที่นี้ก็คือการได้ใกล้ชิดกับธรรมชาติมากยิ่งขึ้น

ภาพ 5 แผนภาพแสดงการลากเส้นแบ่งใหม่ระหว่างมนุษย์กับสัตว์



ที่มา: ผู้เขียน

ในส่วนต่อไปจะชี้ให้เห็นว่า ความตื่นตาตื่นใจดังกล่าวไม่ได้นำไปสู่การทำลายพรมแดนและเส้นแบ่งระหว่างธรรมชาติกับวัฒนธรรมแบบที่มนุษย์เป็นศูนย์กลาง แต่จะทำให้เราเห็นถึงความหมายของธรรมชาติที่มีหลายระดับ นั่นคือ ธรรมชาติที่เหนือการควบคุมกับธรรมชาติที่ควบคุมได้ที่ถูกสร้างภายในวัฒนธรรมของมนุษย์ ซึ่งจะช่วยให้เราสามารถทำความเข้าใจเนื้อหาของข่าวที่ถูกนำเสนอในช่วงการระบาดของโควิด-19 ได้ชัดเจนยิ่งขึ้น

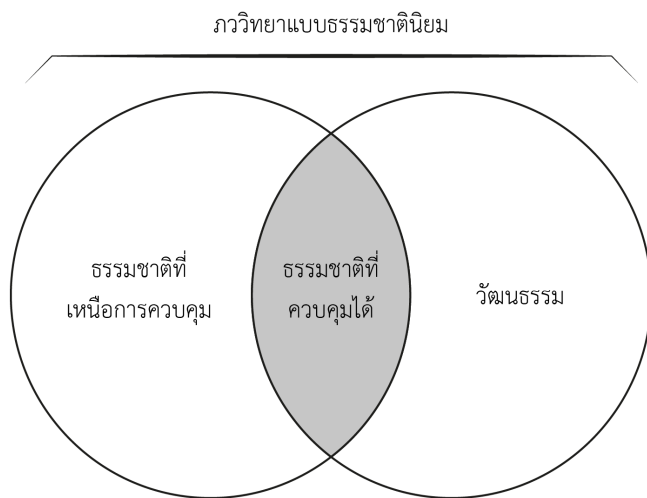
เคลื่อนไหวแต่ไม่ข้าม: ผลิตผลของการชุกช่อนการควบคุม

ภาววิทยาแบบธรรมชาตินิยมคือภาววิทยาที่ยึดมนุษย์เป็นศูนย์กลางและวางอยู่บนการสร้างคู่ตรงข้ามระหว่างวัฒนธรรมกับธรรมชาติ พร้อมทั้งมองว่าสภาวะธรรมชาติเป็นความจริงหนึ่งเดียว สมบูรณ์แบบ และไม่เปลี่ยนแปลง แต่สิ่งที่สามารถเปลี่ยนแปลงและมีความหลากหลายก็คือวัฒนธรรม ในงานศึกษาปลาแซลมอนของ Law and Lien (2018) ได้ชี้ให้เห็นว่า ปฏิบัติการ (practices) ในอุตสาหกรรมปลาแซลมอนของนอร์เวย์นั้นมีความหลากหลาย โดยเฉพาะการผสมผสานและสร้างความหมายของสิ่งที่เรียกว่า “ธรรมชาติ” ขึ้นมาในรูปแบบที่แตกต่างกันไปตามปฏิบัติการแบบต่าง ๆ ซึ่งหมายความว่าปฏิบัติการเหล่านี้ก็คือรูปแบบของการเข้าถึงโลกธรรมชาติผ่านมุมมองที่หลากหลาย ดังตัวอย่างใบปลิวโฆษณาการท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติที่ได้ชวนให้นักท่องเที่ยวมาเที่ยวชมฟาร์มปลาแซลมอนที่ดีที่สุดในโลก ซึ่งนำเสนอฟาร์มในฐานะพื้นที่ที่จำลองธรรมชาติความเป็นอยู่ของปลาแซลมอนที่ใกล้เคียงกับสิ่งที่เรียกว่าสภาวะธรรมชาติมากที่สุด อย่างไรก็ตามก็ได้นำเที่ยวเองกลับชี้ให้เห็นวิทยาการของฟาร์มปลาว่าสามารถปรับแต่งพันธุกรรมของปลาโดยการเลือกสรรเฉพาะส่วนที่ดีที่สุดอย่างไร ในขณะที่นักวิทยาศาสตร์ที่ศึกษาการเพิ่มและลดของจำนวนปลาแซลมอนกลับชี้ให้เห็นว่า เราสามารถเข้าใจธรรมชาติของปลาแซลมอนผ่านข้อมูลในตารางและตัวเลขสถิติแบบต่าง ๆ อาจกล่าวได้ว่าจากลักษณะของสภาวะธรรมชาติดังกล่าวข้างต้น สำหรับ Law and Lien แล้ว ความเป็นธรรมชาติดังกล่าวก็คือสภาวะที่ถูกสร้างขึ้นภายใต้การกำกับควบคุมและให้ความหมายผ่านกระบวนการทางวัฒนธรรม อีกทั้งยังเป็นธรรมชาติที่มีความหลากหลายแตกต่างกันไปตามรูปแบบปฏิบัติการเชิงวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน

อย่างไรก็ตาม ดูเสมือนว่าปฏิบัติการเหล่านี้มีความแตกต่างกันในการนำเสนอถึงความเป็นธรรมชาติของปลา แต่ Law and Lien (2018, p. 146) กลับพบว่า แม้ว่า “ธรรมชาติจะมีความหลากหลาย นั่นคือไม่ได้เป็นหนึ่งเดียว แต่มีหลากหลายแบบ ทว่าความหลากหลายเหล่านั้นก็กลับเป็นสิ่งเดียวกันทั้งหมด” นั่นคือ เป็นธรรมชาติ (natural) หรืออาจเรียกว่า “ธรรมชาติเดิมแท้” ซึ่งมุมมองดังกล่าวรับมาจากจารีตของศาสนาคริสต์ที่มองว่าธรรมชาติคือสิ่งสร้างของพระเจ้าที่มีระเบียบและแยกจากมนุษย์ จากลักษณะของธรรมชาติดังกล่าวนี้เอง ความเป็นธรรมชาติของปลาแซลมอนที่แม้ว่าจะปรากฏตัวอย่างหลากหลายแตกต่างกันไป ทั้งการปรากฏขึ้นผ่านประสบการณ์ในฟาร์ม ลักษณะของพันธุกรรม หรือข้อมูลในตารางและสถิติ แต่ความแตกต่างหลากหลายเหล่านี้ก็ยังคงอยู่กับสิ่งที่เรียกว่าระเบียบของธรรมชาติ

ที่มีหนึ่งเดียว กล่าวคือ ภายใต้ภววิทยาแบบธรรมเนียม มโนทัศน์ว่าด้วย “ธรรมชาติ” ในฐานะความจริงสมบูรณ์ดำรงอยู่โดยตัวของมันเองอย่างแยกขาดจากวัฒนธรรม ดังนั้น ความแตกต่างหลากหลายของมุมมองที่มนุษย์มีต่อธรรมชาติ จึงเป็นธรรมชาติที่ถูกให้ความหมายโดยวัฒนธรรม

ภาพ 6 แผนภาพแสดงความแตกต่างระหว่างธรรมชาติที่เหนือการควบคุม กับธรรมชาติที่ควบคุมได้



ที่มา: ผู้เขียน

Law and Lien ยังเสนอต่อว่า บนฐานของภววิทยาแบบธรรมเนียม ซึ่งตั้งต้นด้วย สมมติฐานถึงการมีอยู่ของธรรมชาติเดิมแท้ที่แยกขาดจากวัฒนธรรม เราจะพบ ธรรมชาติปรากฏขึ้นใน 2 ระดับ ได้แก่ 1) ธรรมชาติระดับแรก คือธรรมชาติที่มนุษย์ เข้าถึงได้ ควบคุมได้ สร้างความรู้ความเข้าใจได้ผ่านความรู้ทางวิทยาศาสตร์ ซึ่งอาจจะ เรียกว่า การทำให้สิ่งต่าง ๆ เป็นธรรมชาติ (naturalization) ธรรมชาติในระดับนี้ก็คือ สภาวะที่เกิดขึ้นจากความรู้ทางวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรม โดยต่อไปจะเรียก ธรรมชาติในระดับนี้ว่า “ธรรมชาติที่ควบคุมได้” และ 2) ธรรมชาติระดับที่สอง คือ ธรรมชาติที่ถูกผลักออกไปอยู่ในโลกธรรมชาติอันสมบูรณ์แบบในฐานะสิ่งที่ตั้งคำถาม ไม่ได้ ซึ่งต่อไปจะเรียกว่า “ธรรมชาติที่เหนือการควบคุม” อย่างไรก็ตาม ธรรมชาติระดับ

ที่สองก็ยังคงวางอยู่บนการลดทอนความเป็นธรรมชาติเดิมแท้ (denaturalization) ที่หมายถึงความดิบเถื่อนและภัยอันตราย โดยมีเป้าหมายเพื่อจะผลักหรือกีดกันธรรมชาติเหล่านี้ออกไปจากวัฒนธรรมของมนุษย์ กล่าวให้ชัดก็คือ มนุษย์อาศัยวัฒนธรรมในการสร้างสรรค์และนิยามสิ่งที่เรียกว่า “ธรรมชาติที่เหนือการควบคุม” หรือที่เรียกว่าเป็นธรรมชาติเดิมแท้ขึ้นมาเพื่อกำหนดขอบเขตให้กับธรรมชาติที่ควบคุมได้ภายในปริณทลของวัฒนธรรม ดังนี้แล้ว การมีอยู่ของธรรมชาติระดับแรกๆ ที่เรียกว่า “ธรรมชาติที่ควบคุมได้” ซึ่งมีความหลากหลายขึ้นอยู่กับปฏิบัติการและมุมมองทางวัฒนธรรมที่แตกต่างกันจึงวางอยู่บนการมีอยู่ก่อนของ “ธรรมชาติที่เหนือการควบคุม” ในฐานะสิ่งที่มีเอกภาพ สมบูรณ์แบบ ไม่เปลี่ยนแปลง และแยกขาดออกจากปริณทลทางวัฒนธรรมของมนุษย์

ในแง่นี้ การดำรงอยู่ของความเป็นหนึ่งเดียวของ “ธรรมชาติที่เหนือการควบคุม” ซึ่งกำกับความหลากหลายของ “ธรรมชาติที่ควบคุมได้” ส่งผลให้การเคลื่อนไหวของเส้นแบ่งระหว่างธรรมชาติกับวัฒนธรรมหาได้เป็นการเคลื่อนไหวของเส้นแบ่ง “ระหว่าง” ธรรมชาติกับวัฒนธรรม แต่กลับเป็นการสร้างเส้นแบ่งและลำดับชั้นของสิ่งที่เรียกว่าธรรมชาติ ซึ่งปรากฏขึ้นภายในวัฒนธรรมของมนุษย์มากกว่า ดังนี้แล้ว การเคลื่อนไหวของเส้นแบ่งในกรณีภาพการนำเสนอการปรากฏตัวของสัตว์ป่าในช่วงการล็อกดาวน์จึงเป็นการเคลื่อนไหวภายใต้กรอบคิดที่มองว่าธรรมชาติมีหนึ่งเดียว กล่าวให้ชัดเจนนก็คือ การเคลื่อนไหวของเส้นแบ่งระหว่างวัฒนธรรมกับธรรมชาติเป็นเพียงการเคลื่อนระหว่างพื้นที่ธรรมชาติที่ควบคุมได้กับพื้นที่ทางวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นภายในปริณทลทางวัฒนธรรมทั้งสิ้น ผลก็คือการเคลื่อนดังกล่าวกลับไม่ได้นำไปสู่การข้ามของพรมแดนระหว่างวัฒนธรรมกับธรรมชาติแบบที่ถูกนำเสนอ ทว่ามันกลับขบขันให้เส้นแบ่งระหว่างวัฒนธรรมกับธรรมชาติเข้มข้นเด่นชัดขึ้นไปกว่าเดิมภายใต้การตอกย้ำความเปิดกว้างและความรู้สึกสูงส่งเหนือกว่าของมนุษย์ แม้ว่าเส้นแบ่งพรมแดนระหว่างธรรมชาติกับวัฒนธรรมจะขยับและเคลื่อนตัว แต่ก็มีได้หมายความว่าสัตว์สามารถข้ามไปสู่การเป็นส่วนหนึ่งของพื้นที่ทางวัฒนธรรมที่มนุษย์ครอบครองสัตว์ในฐานะสภาวะธรรมชาติดังกล่าวก็เป็นเพียงสภาวะธรรมชาติที่ถูกผลักไสและจัดประเภทในฐานะ “ธรรมชาติที่เหนือการควบคุม” ขยับเคลื่อนไหวเองเข้าสู่ “ธรรมชาติที่ควบคุมได้” เท่านั้น

โดยสรุปแล้ว มุมมองต่อการปรากฏตัวของสัตว์ป่าในช่วงล็อกดาวน์เป็นเพียงการปรากฏตัวของสัตว์ในพื้นที่ธรรมชาติที่ควบคุมได้ ซึ่งพื้นที่ธรรมชาติดังกล่าวเป็นพื้นที่ที่สร้างความตื่นตาตื่นใจเท่านั้น สิ่งที่ปรากฏต่อสายตาตามนุษย์ในกรณีนี้ก็คือธรรมชาติที่ควบคุมได้ไม่ใช่ธรรมชาติที่เหนือการควบคุมซึ่งหมายถึงความดิบเถื่อนหรือภัยอันตราย ดังนั้น การเข้าใกล้ธรรมชาติเช่นนี้จึงเป็นการเข้าใกล้ธรรมชาติที่ควบคุมได้มากกว่าจะเป็นการเข้าใกล้ธรรมชาติที่เหนือการควบคุมหรือธรรมชาติเดิมแท้ อีกทั้งยังเป็นการสร้างเส้นแบ่งใหม่ระหว่างวัฒนธรรมกับธรรมชาติขึ้นมาใหม่ในปริมนทลของธรรมชาติที่ควบคุมได้เท่านั้น ภายใต้ลักษณะดังกล่าว ยิ่งมนุษย์เชื่อว่าเข้าใกล้สภาวะธรรมชาติมากเท่าไร มนุษย์ก็จะยิ่งถอยห่างและแยกตัวเองออกจากธรรมชาติมากขึ้นเท่านั้น การขยับของเส้นพรมแดนจึงเป็นเพียงการเปลี่ยนแปลงรูปของอารมณ์ความรู้สึกจากความกลัวภัยคุกคามไปสู่ความตื่นตาตื่นใจไม่แตกต่างกันไปจากการไปเที่ยวชมสัตว์ป่าในสวนสัตว์ ซาฟารี อุทยาน หรือแม้แต่ของเล่นเด็กและการดูรูปสัตว์ต่าง ๆ โดยความเปลี่ยนแปลงเหล่านี้คือสิ่งที่เกิดขึ้นในปริมนทลทางวัฒนธรรม

บทสรุป

การปรากฏตัวของสัตว์ป่าในช่วงการล็อกดาวน์เพื่อป้องกันการระบาดของโควิด-19 ถูกนำเสนอในฐานะภาพสะท้อนของการที่สัตว์ได้เคลื่อนข้ามขอบเขตระหว่างมนุษย์กับสัตว์ ขอบเขตระหว่างมนุษย์กับสัตว์ดังกล่าววางอยู่บนภววิทยาแบบธรรมชาตินิยมที่มีมนุษย์เป็นศูนย์กลางของโลกตะวันตก ซึ่งการปรากฏตัวของสัตว์ในช่วงเวลาดังกล่าวนำมาซึ่งความตื่นตาตื่นใจให้แก่ผู้คนที่เสพย์ข่าวเหล่านั้นโดยผู้คนต่าง ๆ มองว่า การปรากฏตัวของสัตว์ป่าในพื้นที่เมืองเป็นการกลับมาของธรรมชาติและเป็นภาพสะท้อนว่าธรรมชาติกำลังฟื้นตัว คำถามก็คือจริงหรือไม่ที่ปรากฏการณ์การปรากฏตัวของสัตว์คือภาพสะท้อนว่าได้เกิดการเคลื่อนและข้ามของเส้นแบ่งพรมแดนระหว่างมนุษย์กับสัตว์ และระหว่างวัฒนธรรมกับธรรมชาติในแบบที่ถูกนำเสนอในพื้นที่สื่อต่าง ๆ

ข้อเสนอของบทความนี้ก็คือ แม้ว่ามุมมองความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสัตว์ที่ถูกนำเสนอผ่านการปรากฏตัวของสัตว์ที่เห็นได้บนสื่อออนไลน์เหล่านี้จะดูเหมือนว่าเป็นการโอบรับและเปิดรับการเคลื่อนและข้ามของขอบเขตระหว่างมนุษย์กับสัตว์ ซึ่งการแยกดังกล่าวคือฐานคิดสำคัญของภววิทยาแบบธรรมชาตินิยม แต่การเคลื่อนและข้ามดังกล่าวยังวางอยู่บนวิธีคิดแบบยึดมนุษย์เป็นศูนย์กลาง โดยเฉพาะ

การอธิบายผ่านวิธีคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์ธรรมชาติและสัตว์ป่าแบบวิทยาศาสตร์ที่แข็งทื่อตายตัว ยิ่งไปกว่านั้น แม้ว่าชาวที่นำเสนอจะมีความพยายามที่ชี้ให้เห็นว่าเป็นการเคลื่อนไหวและข้ามของขอบเขตระหว่างมนุษย์กับสัตว์ ดังที่เราจะเห็นได้จากภาพข่าวหรือวิดีโอ แต่มันก็ไม่ได้เป็นการเคลื่อนไหวและข้ามขอบเขตที่มีอยู่เดิม มุมมองต่อสัตว์ที่ปรากฏในข่าวนำไปสู่การเคลื่อนไหวของเส้นแบ่ง แต่ไม่ได้นำไปสู่การข้ามของขอบเขตระหว่างมนุษย์กับสัตว์ การเคลื่อนไหวแต่ไม่ข้ามกลับนำไปสู่การตอกย้ำความเข้มข้นของเส้นแบ่งที่เสริมทัพอำนาจที่อยู่เหนือกว่าของมนุษย์ พร้อม ๆ กับนำไปสู่การจัดลำดับชั้นให้แก่สัตว์และโลกธรรมชาติ ยิ่งสัตว์ปรากฏตัวในฐานะสิ่งที่เข้าใกล้สภาวะธรรมชาติมากขึ้นเท่าใด ความตื่นตาตื่นใจของสัตว์ที่กระทบต่ออารมณ์ความรู้สึกของมนุษย์ก็ยิ่งมากขึ้นเท่านั้น

ดังนั้น ชาวการปรากฏตัวของสัตว์ป่าในช่วงล็อกดาวน์ไม่ได้นำไปสู่การทำลายต่อภววิทยาแบบที่มนุษย์เป็นศูนย์กลาง หรือที่ Philippe Descola เรียกว่า ภววิทยาแบบธรรมชาตินิยมแต่อย่างใด แต่ภาพของสัตว์ป่าที่ปรากฏอยู่ในสังคมมนุษย์กลับเป็นการยืนยันถึงเส้นแบ่งอันศักดิ์สิทธิ์ระหว่างธรรมชาติกับวัฒนธรรมที่เข้มข้นขึ้นยิ่งกว่าเดิม การอนุญาตให้สัตว์เคลื่อนไหวเข้ามาอยู่ในพื้นที่ทางวัฒนธรรมของมนุษย์กลับตอกย้ำความเป็นองค์ประกอบหนึ่งเดียวของมนุษย์ โดยการผลักและสร้างเส้นแบ่งใหม่เพื่อให้สัตว์ยังคงถูกจำกัดอยู่ในสภาวะธรรมชาติที่ถูกสร้างขึ้นภายใต้ภววิทยาแบบธรรมชาตินิยมนั่นเอง

กิตติกรรมประกาศ

บทความวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการประมวลองค์ความรู้มานุษยวิทยาในสถานการณ์โรคระบาด ซึ่งได้รับการสนับสนุนจากศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน) ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2563

References

- Anderson, K. (1998). Animals, science and spectacle in the city. In J. Emel & J. Wolch (Eds.), *Animal geographies: Place, politics and identity in the nature-culture borderlands* (pp. 27–50). London: Verso.
- BBC. (2018, November 3). India man-eating tigress killed after huge hunt. *BBC*. Retrieved from <https://www.bbc.com/news/world-asia-india-46081484>
- BBC. (2020a, April 2). Corona Virus: Animal appears, when humans are quarantined with fear of the virus. *BBC*. Retrieved from <https://bbc.in/37DsxpV> [in Thai].
- BBC. (2020b, April 28). Coronavirus: Wild animals enjoy freedom of a quieter world. *BBC*. Retrieved from <https://www.bbc.com/news/world-52459487>
- Berger, J. (2009). *Why Look at animals?*. London: Penguin Books.
- Buaban, P., Pattanavibool, A., & Phongkhieo, N. T. (2016). Effectiveness of human-elephant conflict management at the forest edge of Kaeng Krachan National Park. *Journal of Wildlife in Thailand (Thailand)*, 23(1), 21–32. [in Thai].
- Büscher, B., & Whande, W. (2007). Whims of the winds of time? emerging trends in biodiversity conservation and protected area management. *Conservation and Society*, 5(1), 22–43. Retrieved from <https://www.jstor.org/stable/26392870>
- Chuengsatiansup, K. (2016). Science-(non) science: Ontological turn in anthropology. In C. Charoensri (Ed.), *Science-(non) science: Beyond boundaries* (pp. 117–140). Nontaburi: Faculty of Sociology and Anthropology, Thammasat University. [in Thai].
- Colchester, M. (2004). Conservation policy and indigenous peoples. *Environmental Science & Policy*, 7(3), 145–153. <https://doi.org/10.1016/j.envsci.2004.02.004>
- Conniff, R. (2015). Footsteps from the shadow. *National Geographic Thai Version*, 15(173), 100–119. [in Thai].
- Dartmouth College. (n.d.). *Critique of fortress conservation*. Retrieved August 9, 2020, from <https://sesmad.dartmouth.edu/theories/85>

- Department of Statistics South Africa. (2016). *Ocean fish: Measuring a valuable resource*. Retrieved July 28, 2019, from <http://www.statssa.gov.za/?p=6293>
- Descola, P. (2013). *Beyond nature and culture* (J. Lloyd, Trans.). Chicago: University of Chicago Press.
- Descola, P. (2014). Beyond nature and culture. in G. Harvey (Ed.), *The handbook of contemporary animism* (pp. 77–91). London and New York: Routledge.
- Domínguez, L., & Luoma, C. (2020). Decolonising conservation policy: How colonial land and conservation ideologies persist and perpetuate indigenous injustices at the expense of the environment. *Land*, 9(3), 65. <https://doi.org/10.3390/land9030065>
- Doolittle, A. (2007). Fortress conservation. In P. Robbins (Ed.), *Encyclopedia of environment and society Vol. 1* (pp. 704–705). Thousand Oaks, CA.: SAGE.
- Green, L. (2016). *Calculus Jasus Lalandii*: Accounting for South African lobster. In B. Latour (Ed.), *Reset Modernity!* (pp. 139–151). Cambridge: The MIT Press.
- Ingold, T. (2003). From trust to domination: An alternative history of human–animal relations. In A. Manning & J. Serpell (Eds.), *Animals and human society: Changing Perspectives* (pp. 1–22). New York, NY: Routledge.
- Kantha, P. (2017). Ontological pluralism in the parallelism between animal and human. *Journal of Social Sciences Naresuan University*, 13(2), 5–24. [in Thai].
- Kantha, P. (2018). *Dogs matter: Ontological pluralism in modern Thai pet culture* (master's thesis). Chiang Mai: Chiang Mai University. [in Thai].
- Khaosod. (2019, July 27). Villagers chase the tigers for revenge. *Khaosod*. Retrieved from https://www.khaosod.co.th/around-the-world-news/news_2747303 [in Thai].
- Khaosod. (2020, March 21). Viral clip: Elephant drunk? after invading a liquor warehouse in Yunnan Province. *Khaosod*. Retrieved from https://www.khaosod.co.th/hot-clips/news_3797674 [in Thai].

- Kitirianglarp, K. (2020). *Perspective: Ontological perspectivism and the subject formation*. Bangkok: Illuminations Editions. [in Thai].
- Kolbert, E. (2016). *The sixth extinction: An Unnatural History* (S. W. Bell, Trans.). Bangkok: openworlds. [in Thai].
- Kom Chad Luek. (2019, July 1). Tiger is chasing motorcycle drivers in India. *Kom Chad Luek*. Retrieved from <https://www.komchadluek.net/news/foreign/377664> [in Thai].
- Law, J., & Lien, M. (2018). Denaturalizing nature. In M. de la Cadena & M. Blaser (Eds.), *A world of many worlds* (pp. 131–171). Durham and London: Duke University Press.
- Lawford, E. (2020). *Elephants ‘get drunk on corn wine and fall asleep after breaking into Chinese village’ story debunked*. Retrieved May 25, 2020, from <https://bit.ly/3jsGol1>
- Matichon Online. (2018, December 13). The tiger kills an Indian monk on a pilgrimage to meditate in the jungle. *Matichon Online*. Retrieved from https://www.matichon.co.th/foreign/news_1271057 [in Thai].
- Naewna. (2019, May 22). Editorial. *Naewna*. Retrieved from <https://www.naewna.com/politic/columnist/40115> [in Thai].
- Pentreath, R. (2020). *Venice canals run clear, dolphins appear in Italy’s waterways amid coronavirus lockdown*. Retrieved May 25, 2020, from <https://bit.ly/3onEOV2>
- Philo, C. (1998). Animals, geography, and the city: Notes on inclusions and exclusions. In J. Wolch & J. Emel (Eds.), *Animal geographies: Place, politics, and identity in the nature–culture borderlands* (pp. 51–71). London and New York: Verso.
- Samaphuti, K. (2020). *COVID–19: Carambola turtles lay the most eggs in 20 years in Phuket and Phang Nga, good news amid bad news in Thailand*. Retrieved May 28, 2020, from <https://www.bbc.com/thai/thailand-52210228> [in Thai].

- Scott, K. D. (2003). Popularizing science and nature programming: The role of “Spectacle” in contemporary wildlife documentary. *Journal of Popular Film and Television*, 31(1), 29–35. doi: 10.1080/01956050309602866
- Searle, A., & Turnbull, J. (2020). Resurgent natures? more-than-human perspectives on COVID-19. *Dialogues in Human Geography*, 10(2), 291–295. <https://doi.org/10.1177/2043820620933859>
- Seub Nakhasathien Foundation. (2018). *Equality between people and elephants*. Retrieved July 28, 2019, from <https://bit.ly/34oHp9I> [in Thai].
- Siriwipanan, W. (2020). *How the lockdown affects the lives of wildlife and marine life*. Retrieved May 28, 2020, from <https://bit.ly/34rui7h> [in Thai].
- Spring News. (2018). *Wearing a collar to a wild elephant in the east of Thailand*. Retrieved May 28, 2020, from <https://www.springnews.co.th/news/416306>. [in Thai].
- Steiner, G. (2010). *Anthropocentrism and its discontents: The moral status of animals in the history of western philosophy*. Pittsburgh: The University of Pittsburgh Press.
- Thai PBS. (2018, May 18). 2-year forecast, overflowing elephants in eastern Thailand. *Thai PBS*. Retrieved from <https://news.thaipbs.or.th/content/272284> [in Thai].
- Thai PBS. (2020, May 8). More wildlife appearances, planning to close all parks 3 months a year. *Thai PBS*. Retrieved from <https://bit.ly/3ktfoD8> [in Thai].
- Thairath. (2017, February 27). Discussion to solve the problem of wild elephants in Ang Ruanai. *Thairath*. Retrieved from <https://www.thairath.co.th/news/local/868452> [in Thai].
- The Guardian. (2020a). *Penguins openly explore Chicago aquarium closed due to Covid-19 –video*. Retrieved May 25, 2020, from <https://bit.ly/3oolhDP>
- The Guardian. (2020b). *The urban wild: Animals take to the streets amid lockdown—in pictures*. Retrieved May 25, 2020, from <https://bit.ly/31EzP3Q>
- Thomas, K. (1984). *Man and the natural world: Changing attitudes in England 1500–1800*. N.P.: Penguin.

- Tuan, Y. (1984). *Dominance and affection: The making of pets*. New York: Yale University.
- Unchanam, P. (2020). Animals and rights: Political theories of animal liberation. *Journal of Social Sciences Naresuan University*, 16(1), 119–160. [in Thai].
- Vanessa, B. (2020). *Covid 19 Coronavirus: India's Himalayas return to view as pollution drops*. Retrieved May 19, 2020, from <https://bit.ly/2TpRf4C>
- Wattanaaungkool, N. (2017). *A study of conflict management between wild elephants and residents of Pha Wa Subdistrict, Kaeng Hang Maew District, Chanthaburi Province* (master's thesis). Chanthaburi: Rambhai Barni Rajabhat University. [in Thai].
- Yamakoshi, G., & Leblan, V. (2013). *Conflicts between indigenous and scientific concepts of landscape management for wildlife conservation: Human–Chimpanzee politics of coexistence at Bossou, Guinea*. Retrieved from <https://doi.org/10.4000/primatologie.1762>